

Literatūra • menas • mokslas

DRAUGAS — šeštadienis priedas

2001 m. balandžio 28 d.

Nr. 83 (17)

Saturday supplement April 28, 2001

No. 83 (17)

Algimantas Kezys. Iš knygos *Beyond This Horizon*. 2001

Išėjo poetė Zenta Tenisonaitė

Savo pašto dėžutėje dažnai rasdavau laišką iš Belgijos, kurį man parašydavo bičiulė Zenta Tenisonaitė-Hellemans. Paskutinį jos laišką gavau sausio pradžioje. Sveikino su naujuoju tūkstantmečiu, linkėjo geriausios kloties. Rašė, kad yra sveika, gerai jautiasi, kad dažnai aplanko vaikai, kad dar piešia. Po to du mėnesiai tylos. Rašiau jai ir suierimusi klausiau, kas atsitiko, kodėl nebeparašo... Ir štai dėžutėje radau nepažįstama man ranka adresuotą laišką be atgalinio adreso. Vokas net nebuvo užklijuotas. Jame belgų kalba spausdintose spausdintose pranešimas, kad 2001 metų kovo 11 d. Edegemo universitetinėje ligoninėje mirė Zenta-Irena Tenison, George Hellemans našlė. Jos kūno sudėginimas įvyks Antverpeno krematoriume, o atsisveikinimas su velione — kovo 15 d. krematoriume aulioje.

Mirus mano vyrui, Stasiui Žukui, Zenta man rašė: „Mano kapo nebus. Mano pelenus, kaip prieš kelis metus mano vyro, išbarstys Edegemo kapinių pievelėje. Dabar toks paprotys čia. Žemės kapams nebėra...“

Žinia apie Zentos mirtį buvo netikėta ir skaudi. Dar viena bičiulė išėjo amžinybėn. Liko jos laišakai, eilėraščiai, jos piešti atvirukai...

Zenta-Irena Tenisonaitė gimė 1925 m. sausio 10 d. Stalguose, Plungės girininko Aleksandro Tenisono šeimoje. Jos mama buvo mokytoja, dailininkė, žemaitė nuo Telšių. Zenta Telšiuose, kur perkėlė jos tėvą, baigė gimnaziją ir 1942 m. įstojo į Kauno Vytauto didžiojo universitetą medicinos studijuoti. Universitetą uždarius, dirbo vaistinėje Telšiuose. Baisioji karo audra ir žmonių žiaurumas 1941 m.

liepos mėnesį iš jos atėmė mirtiną. 1944 m. kartu su tėvu ir jaunesniaja seseria bėgo nuo artėjančio fronto į vakarus. Gyveno lietuvių pabėgėlių stovykloje Vokietijoje. Susirgusi džiova čia mirė, vos 17-os su laukusi jos sesutė. Po karo likimas suvedė su karo pabėgėlių stovyklą lankiusiu, vertėju dirbusiu inžinieriumi, flamu iš Belgijos. Meilė buvo iš pirmo žvilgsnio. Baigiantis 1945 metams, Zenta ištekėjo už Georgo Hellemans ir išvažiavo su juo į Belgiją.

Belgijoje gimė jiems trys sūnūs ir dvi dukros. Dėl vyro darbo dažnai teko keisti gyvenamą vietą, kol pagaliau šeima apsigyveno Edigeme, 10 km nuo Antverpeno, įsigijo savo nedidelį namelį, iš Vokietijos atvažiavo tėvas. Rūpinosi gausia savo šeima, leido vaikams mokslą. Laisvalaikiu rašė lietuviškai ir nyderlandiškai eilėraščius, noveles, pasakas vaikams, vertė lietuvių kalbą nyderlandų rašytojų kūrinius, o lietuvių rašytojų kūrybą ir nyderlandų. Zenta norėjo supažindinti Belgijos gyventojus su Lietuvos literatūra, kultūra.

Eilėraščius Zenta pradėjo rašyti, turėdama vos 13 metų. Šiuos gabumus ji paveldėjo iš tėvo Aleksandro Tenisono, kuris turėjo neeilinį rašytojo ir vertėjo talentą. Jo parašyta ir 1975 m. Čikagoje išleista autobiografinė apysaka *Žemaitijos girių takais* apie Žemaitijos miškus, viena geriausių tokio pobūdžio knygų, žavinti kiekvieną skaitytoją.

Zenta Tenisonaitė lietuvių kalba išleido poezijos rinkinius: *Pavasaris ir aš*, Londonas 1973 m., *Šviesos iliuzijos*, Londonas, 1975 m., *Vieniši vejo vaikai* 1979 m., išvertė į lietuvių kalbą ir išleido 1973

m. XX-jo amžiaus Nyderlandų poezijos rinkinį, o 1980 metais E. Timmemans *Adagio*, eilėraščius. 1979 m. nyderlandų kalba *Een steen geen hart* (Akmenėlis turi šaltą širdį) — lietuvių poetų antologiją. Apasakymus, noveles spausdino periodinėje lietuvių spaudoje.

Savo kūrybos procesą *Tėviškos žiburiuose*, 1989 m. Nr. 19, taip apibūdino mano bičiulė: „Eilėraštis ateina pats. Jis kažkaip įsiskverbia į mintis. Kartais pakanka pamatyti gražų debesį ar lapą, blizgantį sauleje... Ir staiga atsiranda žodžiai. Jeigu jų neužrašau — jie prapuola, bet kartais ir vėl grįžta. Paskui, kai pradėdi rašyti, mintys, žodžiai, sakiniai patys pinasi į eiles. Kartais eilėraštis išsina geras, o kartais ir visai netikęs. Dažnai padėdu eilėraštį į šoną ir tik vėliau, kai atsiranda šiek tiek atokumo, vėl jį skaitau, vertinu ir duodu pavadinimą.“

Zenta Tenisonaitė domino ne tik literatūra. Ją visada traukė menas. Savo autobiografiniame apsakyme „Rašau apie save“ (Egzodo rašytojai. Vilnius 1994 m., p. 754) poetė rašo: „Mano jaunystės svajonė buvo Meno akademija. Ir

vėliau visą gyvenimą troškau mokėti tapyti. Kol vaikai maži, nepaliksi jų gatvėje ir imsi lankyti akademiją. Kai vaikai suaugo, atsirado galimybė įstoti į Liero meno akademiją. 1981 m. pradėjau mokytis piešti ir tapyti“. Akademiją, vieną iš seniausių Belgijoje, lankė savaitgaliais, važiuodavo į ją automobiliu. Studijavo aštuonerius metus. Piešė savo malonumui. Ją ypač domino portretai ir spalvos. „Išleikau poezijos spalvose ir kaip tiksliai, poetiškiau, perduoti įspūdį. Akvarelė ypatingai tinka įspūdžių atkūrimui, nes ji perregima, trapi, impresioništesnė. Tapydama portretus, išleikau žmogaus sielą...“, taip pasakojo *Tėviškos žinių* korespondentei Izoldai Poželaitei 1989 m. Zenta.

Norėjo specializuotis portretų tapyje, tačiau sunki automobilio avarija šiuos mokslus nutraukė. Po poros metų susirgusi, neteko vienos akies. Bet dėl to Zenta nepalūžo, buvo kūrybinga. „Dabar piešiu aliejumi, žaidžiu spalvomis, nes, matydama tik vieną akimi, nebegaliu piešti peizažų — nematau perspektyvos“, — rašė man Zenta.

Vaikai užaugo, baigė mokslus, sukūrė savo šeimas ir

Zenta Tenisonaitė

AUTOPORTRETAS

Prieblandos pelenuose
mano paklydusių žodžių
alsavimas pamirštas.
Po kojomis plaukia
praėjusių jūra...
Koks mažytis taškas
yra šitas akimirksnis
gyvenimo sidabrinėje
platybėje...

Akli sapnai neskuba.
Ant šakų kabo mėnulis
kaip gintaro lašas...
Lėtai alsuoja žemė,
bučiuodama tylą.
Dylikos valandų
bekraštis popieriaus lapas.
Bemiego laiko vergai —
belaisviai žodžiai...

DIDYSIS STEBUKLAS

Ašaros lašas...
Gyvybė nakties spalvose.
Ilgesys Rytui...
Ašaros lašas...
Stebuklas...
Kūdikiai užgimus.

PRISLĖGTA NUOTAIKA

Gyvatėi įkandus
be dantų, be nuodų,
aš šlū,
aš šlū sušalus
šaltoje šaltoje.
Gyvatėi įkandus,
aš visai sustingau,
apledėjau, —
esu ledinė lėlė!
Ir mano žodžiai,
kuriuos sakau, —
šalti, apšarmoję,
tarytum ledo varvekliai.
Saulė šiandien manęs nebešildo,
saulė irgi sušalus, šalta!
Ir aš šlū!
Šlū!
Aš taip šlū!...

ATSIMINIMAI APIE MOTINĄ

Atsiminimuose
esi trapi kaip sausas vaškas.
Ir tik relikvija —

išblyškus fotografija sena.
Dar atvirukas vienas
tavo ranka parašytas
Toliau migla ir tuštuma
neišsakyta...

AR TU GALI TIKĖT

Ar tu gali tikėti poezijai?
Kai leidžias debesys suakmenėję,
o įsisiutusi vėtra,
su išgąstio veidais,
vėl pranašauja audrą.
Nors kartais —
ir lyg nežemiška šviesa —
įsminga žarija viena
į kasdienybės kalno kaušą.
Ar tu gali tikėti dar?..
Ar tu kada tikėjai?..

LAIŠKAS EILĖRAŠČIUI

Rašau apie save.
Velykas vakaras, beveik naktis.
Žvakės alsavimas geltonas.
Viena gelė nuvytus vazoje.
Ir piešinys
pradėtas — nebaigtas.
Ir tuščias lakštas popieriaus —
be žodžių.
Aš panašus į užgesintą lempą,
kurioje nėra žibalo.
Esu kaip perdegus anglis,
pavirtus pelenais.
Esu kaip svetima širdis,
išalkusi palaimintos ramybės.

DIDMIESČIO ŠIRDYJE

Ar tu žinai,
kad miestai turi širdį?

Plati, plakanti širdis
laiko mane pagavusi
aštuonkojo čiuptuvais,
paslepdamą mane visai
savo branduolyje...

Ir aš girdžiu,
ir aš jaučiu,
ir aš matau
ritmą daužomos mano širdies.

Ir aš esu
tarytum aklas kūdikis
mirtinos išsiose, —
didmiesčio širdyje!

Paminėtas vyskupo M. Valančiaus jubiliejus

Vilniuje, Marijos ir Jurgio Šlapelių name-muziejuje, kur vyksta sostinėje gyvenančių ir čia atvykstančių užsienio lietuvių klubo renginiai, buvo surengtas vyskupo Motiejaus Valančiaus 200-ųjų gimimo metinių paminėjimas. Be kitų kultūrinių, į jį pakviesti ir užsienio lietuvių klubo nariai.

Apie M. Valančiaus gyvenimą ir veiklą kalbėjusi Šlapelių namo-muziejaus direktorė A. Gudonytė pabrėžė ne tik šio žymiojo žemaičių vyskupo ganytojišką, bet ir švietėjišką, lietuviybės gaivini- mo bei stiprinimo veiklą. Prelegentė paminėjo, kad vyskupas M. Valančius parašė ir išleido apie 40 dvasinio bei pasaulietiško turinio knygų. Caro valdžiai uždraudus lietuviškas knygas ir raštą, M. Valančius pirmasis subūrė knygnešių tinklą, per kurį į Lietuvą iš Rytprūsių slapta buvo gabenami lietuviški leidiniai.

Muziejaus archyvo vedėja J. Jonaitienė kalbėjo apie M. Valančiaus vaisingas pastangas atsiriboti nuo tuomet stiegtų valdiškų-rusiškų mokyklų, kuriose vaikai buvo atpratinti nuo gimtosios kalbos, jiems peršamas slaviskas raidynas. Vyskupas ragino steigti slap- tas lietuviškas mokyklas, kuriose vaikus skaityti ir rašyti mokė, vyresniajai kartai atmenami, vadinamieji darakto- riai.

Filologas J. Aleksandru- vičius kalbėjo apie M. Valančių kaip rašytoją, iki šiol vertinamą knygų vaikams ir suaugusiems autorių. Iš JAV grįžusi ir Vilniuje apsigyvenusi Elena Baltrušaitienė, mirusio žymiojo operos solisto Vlado Baltrušaičio našlė, apgailestavo, kad, nuvažia- vusi į Telšius, kur vyskupavo

M. Valančius ir kur nepriklausomybės laikais ji mokėsi tuometinėje gimnazijoje (pavadinotoje vyskupo M. Valančiaus vardu), ji sužinojo, jog tas vardas gimnazijai atimtas. E. Baltrušaitienė siūle bent M. Valančiaus jubiliejus proga gimnazijai grąžinti buvusį šio garbingo žemaičių vyskupo vardą.

Minėjime kalbėta, ką šian- dien turėtume daryti, kad M. Valančiaus darbus ir idėjas perduotume dabatinei bei ateinančioms kartoms. Kai kas jau daroma. Vyskupo M. Valančiaus blaivybės sąjūdžio kongresas paragino tėvus ir mokytojus mokyklose organi- zuoti moksleivių savišauką nuo narkotikų ir kitų svai- galų, parapijose kurti Blai- vybės brolių branduolius ir moksleivių organizacijų globos kolegijas, skiepyti jaunome- nei sveiką gyvenimo būdą, remiamą dvasinėmis, tautinė- mis ir doros vertybėmis. Šiai veiklai pritarė Lietuvos vys- kupų, Krikščionių demokratų partijos, ateitininkų, skautų atstovai.

Vysk. M. Valančius

liūdna ir pagaltoti. Kokia bus jų ateitis? — sielojosi Zenta laiškose.

Zenta Tenisonaitė labai džiaugėsi nepriklausoma Lietuva ir rūpinosi jos ateitimi. Pati dėl sveikatos atvažiuoti negalėjo, be to, kaip rašė ir „pinigų neturiu. Mano pensija nedidelė, užtenka tik pragy- venti...“ Meilė Lietuvai jį per- davė savo vaikams. Sūnus Ludo net tris kartus lankėsi Lietuvoje. Jam labai patiko Kaunas, sakė, kad tai links- mas miestas. Kartą net buvo užsukęs į Lietuvos Medicinos ir farmacijos istorijos muziejų ir farmacijos istorijos muziejų Kaune. Domėjosi farmacija, nes mama jaunystėje dirbo vaistinėje. Zentos vaikai taip pat kūrybingi. Dukros univer- sitetė baigė meno istoriją, an- trasis sūnus taip pat porą metų lankė Meno akademijos vakarinius kursus, studijavo biologiją, parašė disertaciją, vyresnysis sūnus tapo rašy- toju.

Savo kūrinius bei tėvo liti- ratūrinį palikimą Zenta siun- tė Kauno Maironio memoria- liniam muziejui, norėjo, kad liktų apie ją prisiminimas jos gimtoje žemėje-tėvynėje Lietu- voje.

Zenta-Irena Tenisonaitė- Hellemans, poetė, dailininkė

Šlapelių name-muziejuje su- rengta vyskupo M. Valančiaus knygų parodėlė, kurioje apsi- lankę matė vilniečio krašto- tyrininko J. Simkaus surink- tas retas knygas. Tarp jų — 1853 m. išleista M. Valančiaus *Žiuatą Jėzaus Kristaus Wies- paties mūsų*, 1856 m. Zavads- kio leidykloje Vilniuje iš- spausdinta jo *Trumpą Kate- kizmą*, kitus leidinius. Paro- dėje buvo ir Amerikoje išleis- tu leidimų, tarp jų 1952 m. Brooklyn išleista V. Biržiškos *Vyskupo Motiejaus Valančiaus Žiuatą Jėzaus Kristaus Wies- paties mūsų*, 1975 m. Čikagoje pasirodžiusią kun. A. Aleksos knygą *Žemaičių vys- kupas Motiejaus Valančius*.

Parodėlėje buvo ir pats nau- jusias eksponatas — daili- ninko A. Šakalio nupieštas, M. Valančiaus jubiliejus proga išleistas, pašto ženklas ir vo- kas su vyskupo atvaizdu.

Algimantas A. Naujokaitis

išėjo visiems laikams... Karo audros išblaškė mūsų tau- tiečius po visą pasaulį. Savo krauju, gerosiomis ypatybė- mis pamaitinome ir sustipri- nome daugelį tautų. Taip ir Belgijoje savo pėdsakus paliko mūsų tautietė, žemaitė iš Telšių. Ar ilgai jos vaikai at- mins, kad jų gyslomis teka ir lietuviškas kraujas?

Regina Žukienė

Pirmoji Klaipėdos krašto lietuviškoji direktorija 1923 m. Sėdi iš kairės: Vilijus Grigaitis, Erdmonas Simonaitis (pirm.), Kristupas Lekšas; stovi: Jonas Ruizgys, Jonas Toleikis. MLE

Paminklas Mažajai Lietuvai

Mažajoje Lietuvoje, valdant pirmajam Prūsijos kunigaikščiui Albrechtui, pirmiau negu Didžiojoje — 16 a. viduryje — atsirado prūsų ir lietuvių raštija. Vėliau suklestėjo lietuvių (savivardis lietuvininkai, mažlietuviai) raštija. Karaliaučiaus krašte dabartinės lietuvių kultūros, bendrinės literatūrinės kalbos ištakos. Prūsai, po to vakariniai lietuviai, sudarė Mažosios Lietuvos pagrindą, užkariautojų kryžiuočių buvo nustumti į žemuminius visuomenės socialinius sluoksnius, autochtonai aiščiau baltai naikinami, vėliau germanizuojami, lietuvininkų žemės Prūsijos karalystėje po 1709-1711 m. didžiojo maro bei bado kolonizuotos vokiečiais valstiečiais. Tačiau po baudžiavos panaikinimo 1807 m. Mažajoje Lietuvoje ilgainiui buvo sukurta provakarietiško tipo protestantiška visuomenė.

Iki didžiosios vokiškosios kolonizacijos jos branduolyje lietuvininkai sudarė apie 95-100 proc. gyventojų. Greta germanizacijos (nuo 1871 m.,

susikūrus Vokietijos imperijai, — prievartinės) vyko ir akulturacijos (kultūrų perėmimo, supanašėjimo) procesas, savaiminė asimiliacija. Evangeliškoji Mažoji Lietuva lenkė valstybinės sienos perskirtą savo sesę katalikiškąją Didžiąją Lietuvą, kenciančią nuo Rusijos vykdomo tautos genocido, ne tik kultūriškai, bet ir ekonomiškai. Tačiau mažlietuvii dauguma suvokietėjo, o didlietuviai nerusėjo, pakilo į tautinio išsivadavimo kovą.

Dėl bolševikinio etnocido, genocido, etninio valymo Mažąją Lietuvą su visa rytų Prūsija XX a. viduryje ištiko katastrofa — ne tik sunaikintas europinės reikšmės kultūros paveldas, bet ir pati civilizacija, — neliko ne tik vokiečių, bet ir krašto šeiminių lietuvininkų. Karaliaučiaus kraštas kolonizuotas rusais bei rusakalbiais. Ant aiškių baltų (prūsų, lietuvininkų, kuršių) ir vokiečių kultūrinių klotų — griuvėsių klostėsi rusiškasis.

Aiškių baltų civilizacijos pasiekimai ir netektys atsispin-

dės rengiamoje Mažosios Lietuvos enciklopedijoje, kurios tomas išėjo baigiantis II tūkstantmečiui, per šv. Kalėdas. Jos iniciatoriai — po II pasaulinio karo Kanadoje ir JAV atsikūrus lietuvininkai, kankėčiai Mažosios Lietuvos fondo valdyba, pirmiausia jos pirmininkas dr. Vilijus Pėteraitis, tapęs enciklopedijos vyriausiojo organizatoriumi ir tvarkytoju. Jo pastangomis fondas Mažosios Lietuvos tematika išleido 19 įvairių autorių knygų. Ši tritomė su papildymu tomu enciklopedija — tarytum Mažosios Lietuvos karūna, yra 20-asis leidinys. Tai milžiniškas, itin sunkus, kruopštus lietuvių mokslininkų bei kitų Mažosios Lietuvos mylėtojų darbas. Iš pradžių finansavo tik minėtas fondas, vėliau ir Lietuvos Respublikos Kultūros ministerija, Mokslo ir studijų departamentas prie Švietimo ir mokslo ministerijos. Bet pinigų tokiai sudėtingai programai nuolat trūkstama. Tikimės sėkmesnės Lietuvos vyriausybės paramos.

Enciklopedija pradėta rengti 1996 m. pabaigoje Mokslo ir enciklopedijų leidykloje (direktoriaujant Zigmantui Pociui), 1997 m. tapusia leidybos institutu (dabartinis direktorius Rimantas Kareckas). Sudaryta įvairių mokslo šakų specialistų redakcinė kolegija, pačiame institute — enciklopedijos rengimo grupė, kuriai vadovauti buvo paskirtas ilgametis (nuo 1972 m.) Enciklopedijų redakcijos leidyklos vyresnysis mokslinis redaktorius, Mažąją Lietuvą daugiau kaip 30 m. tiriantis, istorikas dr. Algirdas Matulevičius, redagavęs ne tik istorijos, bet ir kitų mokslo šakų straipsnius, rašantis istorijos tematika. Ilgainiui 3 darbuotojų grupė išaugo, atsirado daugiau mokslinių redaktorių, pagalbininkų bei rašančiųjų straipsnius, padaugėjo ir vadovų.

Enciklopedijos vyriausias re-

daktorius — žinomas autoritetingas mokslininkas, gabus organizatorius, politinis ir kultūros veikėjas akademikas Zigmantas Zinkevičius; pavaduotojas — žymiausias iš lietuvių Mažosios Lietuvos architektūros tyrėjas lietuvininkas dr. Martynas Purvinas, ypač nusipelnęs organizuodamas darbą; vyriausiojo redaktoriaus pavaduotojas leidybai — žurnalistas Vytautas Kaltenis, įvairiais keliais surinkęs vertingų iliustracijų. Atsakingasis sekretorius — lietuvininkas Vytautas Gocentas; kalbos tvarkytojas — Vaclovas Mikailionis; darbų koordinatore redaktore — Nijolė Dzindziliauskienė. Didelį darbą atlieka įvairių mokslo šakų — archeologijos (vedėjas dr. Valdemaras Šimėnas), architektūros (Marija Purvinienė), etnologijos (prof. Vacys Milius), filologijos (prof. Zigmantas Zinkevičius), gamtotyros (prof. Algirdas Gaigalas), istorijos (dr. Algirdas Matulevičius), muzikos (doc. Danutė Petrauskaitė), teisės (Vytautas Raudeikis) ir kitų vedėjai, konsultantai, talkininkai. I tome (pradinis tiražas 4,000 egz.) yra apie 3,000 straipsnių: apie 880 skirti lietuvininkų veikėjams, Mažosios Lietuvos tyrėjams bei bičiuliams, istorinėms asmenybėms, 490 — gyvenvietėms, 170 — pilialiams ir kapinynams, 280 — upėms, kitoms gamtos realijoms, 160 — draugijoms, tikėjimams bei evangelikų parapijoms, 140 — spaudai, 130 — istorijos įvykiams bei reiškiniams, 100 — lietuvininkų etnografiniams turams, 90 — ūkiui bei verslams, 80 — architektūrai, 45 — kalbai ir t.t.

Rašė apie 200 autorių, iš jų apie 65 parašė po 5 ir daugiau straipsnių. Daugiausia parašė dr. Vilijus Pėteraitis, dr. Martynas Purvinas, dr. Algirdas Matulevičius, dr. Valdemaras Šimėnas, doc. Albertas Juška. Aprašomi ir vokiečiai, nusipelnę lietuvių raštijai, kultūrai, mokslui, visuomenės pažangai, lietuvininkų tautiniam sąjūdžiui. Taip pat Kryžiuočių ordino, Prūsijos valstybės veikėjai, nacistinio ir bolševikinio genocido vykdytojai. Yra straipsnių apie Prūsijos kraštą, prūsų gyvenimą ir kovas už laisvę, prūsistikos mokslo realijų. Ir apie Karaliaučiaus srities lietuvių bendruomenę, draugijas, Bažnyčią, jų religinę, visuomeninę, kultūrinę veiklą (pvz., Karaliaučiaus Šv. Šeimynos bažnyčios kunigą dekaną Anuprą Gauronską, Cerniachovsko Pedagoginės kolegijos direktorių Aleksą Bartniką, kovotoją už lietuvių Steponą Bubulą). Aprašomi ir srities kaimai kurie rusų mokslininkai. I I tomo įdėta per 2,000 iliustracijų, kai kurios itin retos, vertingos, surinktos ne vien iš albumų,

Po koncerto „Neringai“ Laima Rastenytė-Lapinskienė ir komp. Darius Lapinskas apdovanojami gėlėmis. Gintaro Čepo nuotrauka.

Svečiavosi viduramžių menas

N. Pr. Marijos seserų vienuolijos rytinio Amerikos pakraščio rėmėjos suorganizavo vėjų „Neringos“ stovyklai paremti. Vėjus baigėsi balandžio 8 d., Vėjų sekmadieni.

Ta proga seserų vienuolyno auditorijoje Putnam, Ct. surengė tikrai įdomų ir originalų koncertą, kurį sudarė viduramžių benediktinių vienuolės Hildegard von Bingen (1098-1189) muzika, poezija, jos piešinių skaidrės.

Programą atliko menininkai iš Čikagos — Laima Rastenytė-Lapinskienė ir kompozitorius Darius Lapinskas.

Kas ta viduramžių vienuolė?

Hildegard buvo viena įdomiausių viduramžių asmenybių. Jau 8 metų būdama, ji

tapo vienuole ir reiškėsi įvairiose srityse, moksle bei mene. Parašė daug knygų apie sveikatą, teologiją, politiką. Buvo savamokslė, bet viduramžių talentingai praturtino, pagilino muziką, kuriai suteikė daug originalumo. Jos kūriniuose atsispindi dvasios gilumas ir didelė meilė Kristui. Jos gyvenimo centre yra Kristus ir jos kūryba. Bet viduramžių pakeitė kiti amžiai, kiti stiliai. Vienuolės kūryba buvo užmiršta. Prieš kokių dešimtmetį susidomėta jos asmenybe, mokslu ir menu.

Lietuviams jos meną surado Laima Rastenytė. Ji dalyvavo Amerikos moterų rašytojų suvažiavime Washington DC, ir vokiečių ambasadorė išgirdo Hildegard von Bingen muzikos koncertą. Susižavėjo jos muzika bei kita kūryba ir su

savo vyru, kompozitoriumi Darium Lapinsku, iš Hildegard von Bingen palikimo suorganizavo šį koncertą — spektaklį ir atvežė jį parodyti seselių vienuolyno auditorijoje Vėjų sekmadienį. Spektaklio religinė nuotaika pagilino Vėjų šventės — Kristaus prisikėlimą.

Atsiskleidžia viduramžiai

Abu menininkai, Laima Rastenytė ir Darius Lapinskas, yra plataus masto kūrėjai, pasireiškia įvairiose srityse. Jie atrinko, laisvai sugrupavo šį spektaklį ir atvežė jį Putnamą, kad čia vienuolyno aplinkoje atsiskleistų tas viduramžių menas.

Salės scena nedidelė. Ji buvo pertvarkyta — palikta tik tai, kas reikalinga spektakliui.

Pirmam plane dešinėje buvo atidaras, koncertui parengtas pianinas. Prie jo kėdutė. Šonė į centrą — skaidrės rodyti aparatas. Jį lengvai pasiekė, skambinas pianinu, ir pakeitė vaizdus, pritaikydami prie muzikos. Scenos kairėje — spektaklio vadovės, solistės pulas.

Galinė siena vienuoliškai apnuoginta — tik mūras, ir iš susuktos rudos medžiagos padaryti rėmai visai sienos erdvei. Čia buvo rodomi paveikslai — Hildegard kūrinių skaidrės.

Prie pianino sėdėjo Darius Lapinskas. Jis temperamentingai skambino viduramžių vienuolės kūrinius, kartais solo, kartais palydėdamas Laimos dainavimą. O jei reikėdavo fono sukelti didesnį triukšmą, jis atsikeldavo, prieidavo prie pianino atviro šono ir pasilenkęs abiem rankom daug, visai audrino stygas.

Prie pulsto stovėjusi, Laima Rastenytė skaitė įvairius tekstus. Pradžioje buvo įvadiniai tekstai, paskui kūrinių apibendrinimas ir dainuojamas kūrinių, palydimas įvairiais rankų judesiais.

Ta muzika vaidavo gilų viduramžių religingumą, veržėsi prie Dievo, žmogaus įvairius džiaugsmus ir jo vienybę, Dievo išsiilgimą, gilų religinį atsivadimą Kristui. Kai kurie tekstai buvo akaitomi lotynų kalba. Būtų gera, kad jų vertimas į lietuvių kalbą pasirodytų kokiame prieštame ekrane. Viduramžių poezija yra graži, patraukli. Tai nuolatinis žmogaus šaukimas į Dievą, kad jis globotų žmogų.

Nuotrauka į 3 psl.

Klaipėdos apskrities lietuvininkai 1919 m. MLE

Pirmoji dainų šventė Klaipėdoje 1927 m. MLE

Karaliaučiaus universitetas XIX a. pabaigoje-XX a. pradžioje. MLE

Čeko įnašas lietuviškai muzikos kultūrai

Kazimieras Dobkevičius

Iki šiol, dėl duomenų stokos, o gal ir apsigalėjimo, čekų muziko Rudolfą Lymano (1855-1904) indėlis, dideli nuopelnai Lietuvos muzikinei kultūrai dar mažai tyrinėti. Rokiškio muzikos mokyklos vedėjas ir mokytojas, muzikos meistras R. Lymanas tvirtai įėjo ne tik į lietuvių ir čekų muzikos ryšių istoriją, bet ir į Lietuvos muzikinės kultūros metraščių.

Pastarųjų, jau Lietuvos atgimimo, metų muzikos istorijos tyrinėjimai rodo, kad grafų Tyzenhauzų ir Pžezdzeckų Rokiškio muzikos mokykla, vadinta „grafiškoja vargonininkų ir giedojimo mokykla“, suvaidino ženklų vaidmenį, keliant XIX a. pabaigos — XX a. pradžios Lietuvos muzikinę kultūrą.

Užtenka paminėti jau vienos mokyklos auklėtinius, o vėliau garsius kompozitorius, M. Petrauską, J. Katele, J. Gruodį, J. Tallat-Kelpšą, M. Milaknį, J. Gaubą, kad įsitikintume, jog ši muzikos mokyklos institucija tenkino ne tik siauras dvaro reikmes, bet padėjo ir Bažnyčiai skleisti meną tarp tikinčiųjų, turėjo plačią visuomeninę reikšmę.

R. Lymanas gimė 1855 m. sausio 8 d. Zlonice, Čekijoje, ir tą patią dieną buvo pakrikštytas. Iki mūsų dienų išliko jo gimtasis namas.

R. Lymano motina Ana Jandabová buvo Vepřčků (Slansko) apylinkės, netoli Prahos) mokytojo Jano Jandos duktė. Tėvas Antoninas Lymanas (1800-1879), kilęs iš šiaurės Čekijos, iš Dubusų, buvo tipiškas XIX a. čekų kantoriaus, turėjęs, kaip to reikalavo tradicija, keletą muzikos specialybių: puikiai improvizavo vargonais ir fortepijonu, gerai grojo smuiku, klarnetu, valtorna, vadovavo orkestrams (dirbo kapelmeisteriu), pats kūrė muziką.

Lymanai augino didelį būrį vaikų, net dvyliką, kurie gimė 1834-1855 metais. Tačiau užaugo tik jauniausias sūnus Rudolfas ir dukterys Terezija bei Sidonija.

1832 metais mirė puošnios barokinės Zlonicų Šv. Marijos Dangun Ėmimo bažnyčios vargonininkas Janas Vesel. Dvaro savininko, turtingo ir įtakingo kunigaikščio Rudolfą Kinskio dekretu, A. Lymanas buvo paskirtas jo įpėdiniu.

1833 metais Zlonice buvo pastatyta nauja mokykla ir, be dviejų čekiškų klasių, įsteigta dvimetis vokiškas filialas. A. Lymanas tapo šio filialo mokytoju.

1853 metais pas A. Lymaną į Zlonicę iš gretimo gimtojo Nelahozeveso atvyko dvylikametis Antoninas Dvoržakas

(1841-1904), tapęs garsiuoju čekų muziku.

Jaunasis Rudolfas sėkmingai mokėsi vargonininkų mokykloje pas savo tėvą. Niekas tada ir nepagalvojo, kad likimo keliai nuneš jį į tolimą ir nepažįstamą Lietuvą.

Rudolfas ir A. Dvoržakas augo ir brenė toje patioje Zlonice, abu bičiuliausi, nors A. Dvoržakas buvo dvylika metų vyresnis. Kartu mokėsi muzikos pas tą patį mokytoją A. Lymaną, o vėliau, nors ir ne tuo patiu laiku, studijavo Prahos vargonininkų mokykloje.

R. Lymano charakteris ir mokymo metodas buvo labai panašūs į tėvo. Tad į Lietuvą jis atvežė XIX a. čekų kantorių mokymo metodus ir patirtis.

Kol kas, dėl duomenų stokos, negalima išsamiau atkurti R. Lymano gyvenimo, mokymosi ir veiklos chronologijos. Mat Čekijos archyvuose neišliko Prahos vargonininkų mokyklos dokumentacijų. Terastas tik vienas dokumentas liudijantis, kad 1882 metais R. Lymanas jau mokėsi Prahos konservatorijoje, prof. Františko Blažeko (1814-1900) vargonų klaseje.

Pirmasis dokumentas, liudijantis, kad R. Lymanas jau atvykęs į Lietuvą, ir pradėjęs eiti Rokiškio muzikos mokyklos vedėjo bei mokytojo pareigas, pažymėtas 1883 m. spalio 1 d. (pagal naująjį kalendorių — spalio 13 d.) data. Tai grafiškos M. Pžezdzeckienės laiškas, kuriuo R. Lymanas įpareigojamas vyksti į Rygą ir ten savo nuotūra nupirkti mokyklos orkestrui reikalingus muzikos instrumentus. Šis faktas užfiksuotas Rokiškio bažnyčios archyve.

Lietuvoje R. Lymanas, kaip svetimas, pirmiausia privalejo gauti valdžios (šiuo atveju — Kauno gubernatoriaus) pažymėjimą, leidžiantį gyventi ir dirbti Rokiškyje. Tokį dokumentą R. Lymanas gavo 1884 metais. Tų pačių metų spalio 9 dieną, R. Lymanas, kaip Austrijos pilietis (tuo metu Čekija buvo Austrijos imperijos sudėtyje), pasirašė tokio turinio sutartį, kurioje įsipareigojo:

1) mokyti dainuoti (giedoti) keturiais balsais, taip pat groti instrumentais ir mokyti vargonavimo meno dvarininkės grafiškos Marijos Pžezdzeckienės Rokiškio dvaro administracijos man nurodytus asmenis;

2) Rokiškio bažnyčioje groti vargonais įvairioms pamaldoms tomis dienomis ir tuo metu, kada paskirs klebonas kun. S. Šimkevičius;

3) kiekvieną mėnesį duoti ataskaitas apie mokinius;

4) gautus muzikos instrumentus ir natas laikyti tvarkingai ir švariai;

5) tiksliai laikytis kunigo S. Šimkevičiaus nurodytos mokyimo, giedojimo ir muzikavimo tvarkos.

Tokia sutartis galiojo metus ir buvo pratęsiama dar 20 metų. Už šias pareigas R. Lymanui skiriamas 600 sidabro rublių metinis atlyginimas.

Be to, jaunasis mokytojas gavo įrengtą butą. Butui apšviesti Rokiškio dvaro ekonomija skyrė trisdešimt tris svarus stearino žvakių. Ir dar — turėjo teisę laikyti karvę.

R. Lymanas 1888 m. liepos 12 d. (24 d.) vedė lietuvaitę Aleksandrą Liachovičiūtę. Rokiškio bažnyčioje jungtųjų knygoje yra įrašas, kad kun. Federavičius „sutuokė miestietį Rudolfą Lymaną, 33 metų jaunį iš Rokiškio miestelio, su nuotaka dvarininkaitė Aleksandra Liachovičiūtę, 22 metų, iš Vyžuonelių vienkio“.

Iki mūsų dienų išliko vos vienas R. Lymano portretas grupinėje fotografijoje (remiamasi muzikologo Juozo Žilėvičiaus liudijimu). Tai yra paradosas, nes R. Lymanas labai domėjosi technikos naujovėmis, tarp jų ir fotografija (visos išlikusios Rokiškio muzikos mokyklos mokinių nuotraukos buvo darytos paties mokyklos vedėjo).

Draugija, kuri gyvena

Prisiminti muziką, nusipelnusią Lietuvos kultūrai, iš Rokiškio, Šiaulių, Kauno sugrįžę gausus draugijos narių būrys, dalyvavo šv. Mišiose Šv. Arkangelo Mykolo (Igulio) bažnyčioje. Jas aukėjo vyskupas Romualdas Krikščiūnas ir bažnyčios rektorius kun. Tomas Karklys. Jis akcentavo vargonininko Rudolfą Lymaną (1855-1904) nuopelnus bažnyčiai kultūrai. Per 21-erius darbo metus Rokiškyje jis paruošė daugiau kaip 200 muzikų, ypač vargonininkų. Minėtini jo auklėtiniai: J. Gruodis, J. Tallat-Kelpša, V. Kaveckas, M. Petrauskas. 1883 metais R. Lymanas įkūrė Rokiškio muzikos mokyklą. Bažnyčios choro „Prisikėlimas“ (vad. Pranas Jurkonis) giesmės ir vargonų muzika, atliekama D. Kepežinskio bei K. Kondratavičienės, nuaidėjusi virš Šv. Arkangelo Mykolo bažnyčios skliautų, tarsi atspindėjo čekų muziko gyvenimą, paaugusią Lietuvai.

M. ir K. Petrauskų lietuvių muzikos muziejų puošė Lietuvos ir Čekijos vėliavos. Čia

Buvęs mokiny Juozas Katalė taip apibūdina R. Lymaną: „Buvo vidutinio ūkio, kresnas, šatenas, garbanotais plaukais, su ūsais, labai staigaus būdo. Tai plačiai apsišvietęs žmogus, nepaprastai energingas, griežtas ir reiklus mokiniams. Jo širdis neišlaikė didžiulio kiekio alaus ir juodos kavos, kurią jis kasdien gerdavo“. (Šie prisiminimai užrašyti pokalbyje su J. Katalė 1956 m. rugsėjo 18 d.).

Butina pažymėti, kad R. Lymanas turėjo didelį įvairių įrankių bei prietaisų rinkinį. 1897-1898 metais, padedamas mokinių, įvedė telefoną visuose Pžezdzeckų dvaruose ir palivarkuose, kurie buvo išbarstyti po Aukštaitijos apylinkes, taip pat telefonu sujungė Rokiškio dvaro rūmus su aplinkiniais namais. Bandė elektrifikuoti dvaro ir muzikos mokyklos patalpas, o 1889 metais siūlė grafišnei įsteigti Rokiškyje meteorologijos stotį.

Ižymus čekų pedagogas turėjo sūnų Vladislavą, dukteris Elena, Sofiją ir Aleksandrą. Mirė 1904 m. vasario 14 d. nuo inkstų ligos. Palaidotas Rokiškio parapijos kapinėse.

Per 21 darbo metus R. Lymanas paruošė daugiau kaip 200 muzikų, tad mažai tyrinėtą čekų kūrybinis, pedagoginis palikimas laukia platesnės monografijos, o ir paminklėlis ant R. Lymano kapo šaukiasi Lietuvos kultūros ministerijos dėmesio. Artėja Rokiškio muzikos mokyklos 120-osios įkūrimo metinės. Pagerbkime čekų tautos atstovą, tiek daug pasidarbavusį Lietuvos muzikos meno plėtrai, palikusių didelį vaikišką, proaiškių būrį ir šviesų savo asmens prisiminimą.

Rudolfas Lymanas (viduryje) ir jo mokiniai Rokiškyje: Kazimieras Diržys, Antanas Jurevičius, Augustinas Mateika, Konstantinas Kvedaras, Juozapas Sargūnas, Adomas Žukauskas, Barauskas (vardas nežinomas) 1885 metais.

Rokiškio aukštesniosios pedagogikos mokyklos mišraus choro grupė (vadovė Giedra Markevičienė) M. ir K. Petrauskų lietuvių muzikos muziejuje.

rius įkurtas Rokiškyje. Šaunų muzikinės kultūros puoselėtojų būrį pristatė Rokiškio rajono savivaldybės Kultūros tarnybos vadovas Petras Blaževičius. Jis didžiavosi tuo, kad Rokiškio herbo kerteleje — pirmųjų Lietuvoje muzikos mokyklų simbolis — vargonai.

Rokiškio muzikos mokyklos direktorius Albertas Mikulėnas, pristatydamas pedagoginę ir muzikos mokyklą, pavadino jas bendru Rokiškio muzikinės kultūros lopšiu. Iš šio lopšio, supamo rūpestingų pedagogų, švelniais garsais aidėjo muzikinės dovanos, susilaukusios draugijos vakaro dalyvių. Nepamirštami solistų pedagogų Jolantos Stumbrienės ir Astos Vajėgienės balsai, dvarų dvasią atkartojantis kamerinis ansamblis (vad. Rita Paurienė) dvasingos mišraus choro grupės (vad. Giedra Markevičienė) giesmės. R. Lymano įsteigta Rokiškio muzikos mokykla 2003-aisiais švęs įkūrimo 120-ąsias metines. Draugija rengia staigmeną — pirmą kartą Šv. Mato bažnyčioje bus atliktos R. Lymano parašytos Mišios.

Akademikė Genovaitė Stulpinienė ir Stanislovas Abramavičius supažindins su rengiama monografija apie R. Lymaną. Joje — gyvenimas ir kūryba, biografijos faktai,

giminės medis. Medžiaga kruopščiai renkama iš archyvų, giminių, artimųjų atsiminimų. Nebe pirmą kartą R. Lymano draugijos vakaruose dalyvaujantis Čekijos ambasadorius Štefan Fule, ambasados asistentė Janina Balsienė nuširdžiai pritarė šiam darbui ir pažadėjo, kad Čekijos ambasada bus viena pirmųjų, kuri padės išleisti monografiją.

Paramą draugijai jau suteikė Stromilų firma „Aukštinis velniukas“ ir Šilainių kabelinė televizija „Parabolė“.

Draugijos vakare dalyvavo sios operos veteranės Teresės Chmieleuskaitės lietuvių ir čekų kalba atliekami kūrinių buvo tarsi padėka visiems draugijos nariams ir rėmėjams už kilnų darbą, suartinant lietuvių ir čekų kultūras.

Renginyje dalyvavo Lietuvos Seimo narys Aloyzas Sakalas palinkėjo draugijai skleisti muzikinę kultūrą ir nuveikti tiek, kiek padarė garsusis muzikas, pedagogas, vargonininkas Rudolfas Lymanas.

Lina Sinkevičienė

MŪZOS RUBACKYTĖS KONCERTAI LONDONE

Balandžio 18 d. Londono (Anglijoje) koncertų saleje „Wigmore Hall“ įvyko pianistės Muzos Rubackytės koncertas, kuriame ji atliko Claude Debussy, Oliver Messiaen, Maurice Ravel, Camille Saint-Saens, Mikalojaus Konstantino Čiurlionio ir Sergejaus Prokofjevo kūrinius. O balandžio 22 d. M. Rubackytė koncertavo Londono „Mill Hill“ saleje kartu su Vilniaus Styginių ansambliu.

Užsienio recenzentai Muzą Rubackytę gretina su patiais žymiausiais pasaulio pianistais.

VIDURAMŽIŲ MENAS...

(Atkelta iš 2 psl.)

Megstamas pasikartojimas, kuris, kaip jūros banga, kyla ir puola į krantą — prie Kristaus kojų.

Senieji viduramžiai buvo Putnamo seselių vienuolyno saleje. Senoji mistika buvo daryta drauge su mumis — mus šventiškai nuteikė ir sustiprino.

Rengėjai sveikams menininkams padėjo, įteikė gėlių, pasidžiaugė, kad senasis viduramžių menas pasidarė dabarties džiaugsmu.

Kitoje saleje vyko vaizės. Čia buvo toji visuomenė, kuri palaiko seselių darbus ir skleidžia krikščioniškąjį optimizmą.

Koncerto organizacinį komitetą sudarė pirmininkė Aldona Prapolenytė, seserų atstovė, provincijole sesuo Paulė Savickaitė; nariai: Gita Kupcinskienė, Sofija Šakalienė, Gintarė-Ivaškienė, Dana Grajauskaitė, dr. Česlovas Masaitis, Juozas Rygelis, Romas Drazdauskas, Gintaras Čepas, Aidis Kupcinskis.

Komitetas išleido gražią spalvotą programą. Čia supažindinama su Hildegard von Bingen ir jos menu, su programos atlikėjais, išspausdintos ir jų nuotraukos, aukotojų sąrašas.

Paulius Jurkus

Rudolfas Lymanas su Rudolfą Lymano draugijos globėju, Čekijos ambasadoriumi Štefanu Fule.

Grupė sueigos dalyvių M. ir K. Petrauskų lietuvių muzikos muziejuje su Čekijos ambasadoriumi Štefanu Fule (dešinėje) ir jo žmona. Visos nuotraukos Kazimiero Dobkevičiaus ir R. Lymano draugijos archyvo.

Leidiniai

Neopagony, tautinė bažnyčia ir satanizmas

Naujasis ŽIDINYS

Naujasis židyns. Aidai.

2001. Kovas. Kaip ir visi šio katalikų intelektualų žurnalo numeriai, ir šis yra su idomumu skaitomas visas. Bet įdomiausia intriga matytai pačiame pirmajame straipsnyje: „Laiskas redaktoriui“. „Apie pagonybės alkį“ rašo Darius Baronas. Jis atsako į žinomo istoriko religijotyrininko Gintaro Beresnevičiaus rašinį tokiu pat pavadinimu. Pagyręs svarias mintis, autorius mato ir tokių, „kurios žadina įtarimą“. Norėdamas papildyti D. Barono mintis, pirmiausia turi jas išdėstyti. Ar vykstanti pagonybės (savi)restauracija iš tikrųjų brandina japonišką situaciją Lietuvoje? — klausia D. Baronas ir atsako: „Abejoju“. Jis išskiria keletą aspektų, kurie skatina pagonybės kilimą.

Romantika. Žmogui, gamtos laukiniui, neduoda ramybės protas. Eina žmogus pro pilialkai, žiūri į žvaigždes, jautia nuostabų grožį ir nori susiliesti su gamta. Erzelynė. Mato žmogus bažnyčias, kryžius — romantinė atmintis neduoda ramybės — Lietuvos aukso amžiaus laikais nebuvo nei bažnyčių, nei kryžių. Atgal į praeitį! Autorius ironizuoja: gedimainiai ir romuviečiai tvarko aplinką prie aukuro netoli Trijų kryžių, o aukštesnėje terasoje satanistai maukia alų. Romuvietis sako: žinot, vyrai, einu pasikalbėti su tais satanistais, ką jie mano apie krikščionybę. Tokie pagony traukia nusiplauti krikšto (juos pakrikštijo tėvai katalikai) net į Nadruvą, kur kažkada stovėjusi Romuvos šventykla.

Pagonių misijos. Reikia žmonėms parodyti, kaip švenčiamos „tikros“ šventės (be kunigų). Per Rasos šventę pagonių dalinys traukia į Dievniškės ir gieda sutartines, pačias seniausias, iš protėvių atėjusias, o per Užgavėnes — į Platičius. Žemaičio trobės, atsisėdęs po šventu paveikslu, pagonis nepatenkintas marma: „Žydą garbina“.

Kaip iškilmingiausia pagonių misiją „Laisko“ autorius mini A. Brazausko prezidento įveitinimo iškilmę (scenarijų rašė būsiamasis ambasadorius JAV Alfonsas Eidintas. A.V.S.). „Idomu pastebėti, kad tai, ką Saudius Žukas rekonstravo, remdamasis semiotiniais metodais, yra grynai teisybė. Ne mažiau idomu, kad visa tai sąmoningai suvokė ir patys pagony. Kaip čia nesuvoksi, jeigu stovi ant kalno, o katalikai — papėdėje. Be to, mus pastebės žmonės, visa Lietuva, o gal ir dar kas nors“, sako D. Baronas.

Stabmeldystė. Senasis lietuvių tikėjimas labai senas, bet

jam kažko trūksta. Krikščionys turi Bibliją, o mūsų biblija — liaudies dainos, pasakos, sakmės ir t.t. Tačiau iš dainos pajusti senąjį tikėjimą ne taip jau paprasta. Susirenka Rumiškės pagonių „žyniai“ ir svarsto, kuris dievas laikytinas vyriausiuoju...

Tamsa. Nusiritus iki stabmeldystės, sunku įžvelgti sveikos nuovokos likučius: išdėstymas Jogaila pasmaugė žynį Kęstutį, Lietuvą lenkams padavė; pagoniško rašto paminklų neturime, nes M. Valančius su savo kunigais juos naikino. O Vytautas Landsbergis yra kryžiuočių palikuonis (Landsbergą mini Petro Dusburbiečio kronika). Ir šiaip dėl visko kalta krikščionybė ir jos išradėjai žydai.

D. Baronas sako: „Ne mano kompetencijoje nustatyti, kiek šios antikrikščioniškos tendencijos gyvos ar paplitusios lietuvių neopagonybėje, tačiau aišku viena — šie dalykai nesvetimi ne vien šidikiui ar Trinkūnui.“

P.S. Sovietiniais laikais, maždaug dešimt metų likus iki nepriklausomybės, vienas čia D. Barono įvardijamo Jono Trinkūno, pagonių vado, jaunas sekėjas, sūrio sūnelis, mane įtikinėjo, kad Lietuvoje reikia savos — tautinės bažnyčios. Jaunas žalias studentelis vargu ar tą idėją buvo pagimdęs pats. Tai turėjo būti, deja, romuviečių diskusijų tema. Aš būčiau nieko prieš tautinę bažnyčią, jeigu ši idėja labai artimai nepersipintų su KGB planais, apie kuriuos tik dabar sužinojome. Paaiškėjo, kad tai buvo viena iš KGB kovos su Katalikų Bažnyčia Lietuvoje formų. Bažnyčia buvo vienintelė dar neišdraskyta institucija. Ją galima buvo sugriauti tik iš vidaus — priešinant pačius katalikus tarpusavyje.

Nors disidentai apie tai žinojo jau tada. Štai savo laiškuose iš paskutinės tremties Antanas Terleckas (žr. knygą: Julius Sasnauskas, Antanas Terleckas *Jeį esame čia*, 2000) savo bendraminčiui Juliukui įkalėjimą kalba apie sovietų propaguojamą tautinę bažnyčią. Dar įdomiau, kad Rusijos geopolitinėje strategijoje panašios idėjos atvirai įvardijamos netgi šiandien. Štai 1999 m. *Tėvynės sargo* žurnale 3-4 nr. buvo atspausdinta tuometinio užsienio reikalų ministro A. Saudargo kalba Los Angeles lietuvių fronto bičiulių samburio organizuotose 32-osiose studijose. A. Saudargas cituoja šiandieninės Rusijos autorių Aleksandr Dugin, parašiusi vadovėlių *Geopolitikos pagrindai. Geopolitinė Rusijos ateitis*. Maskva. 1997. Beje, vadovėlio mokslinis konsultantas — Rusijos Federacijos generalinio štabo Karinės akademijos Strategijos katedros vedėjas gen. leit. N. P. Klokovas. A. Dugin rašo: „Lenkijoje ir Lietuvoje pagrindiniu geopolitiniu Eurazijos partneriu turi tapti jėgos, pabrėžiančios nekatalikišką šalių šalių politikos orientaciją — šalininkai pasaulietinės „socialdemokratijos“, „neopagony“, „etnocentristai“, protestantų, pravoslavų religiniai sluoksniai, etninės mažumos.

Ilustracija iš knygos *Klausyk, Iride!*

Šiurpūs laišakai iš poeto širdies

Šimun Šito Coric *Klausyk, Iride! Laiškai iš Kroatijos 1999**. Iš anglų kalbos vertė Vaida Kelerienė. „Tyto alba“, Vilnius, 2001. Knyga 95 psl., iliustruota šiurpiomis karo palaikų nuotraukomis (dailininkas Arūnas Pregauskas, fotografai: V. Bašić, M. Biljak, D. Havranek, T. Hnojčik, B. Kelemenic, J. Mimica, G. Pichler, A. Rosandic, R. Šipek, B. Vukičević); užsakymas 181, „Tyto alba“, J. Jasinskio 10, 2600 Vilnius.

Beto etninė įtampa lenkų lietuvių santykiuose yra ypaci vertingas elementas, kurį dera išnaudoti ir kiek įmanoma gilinti.

Keistu sutapimu buvęs mano pažįstamas studentas, įrodinęs tautinės bažnyčios reikalingumą, vėliau tapo žaliuoju. Žaliųjų kovos prieš Būtingės terminalo statybą (didžiulia Lietuvos žmonių manė, kad, turėdami naftos vamzdį iš Vakarų, išsilaisvins nuo ekonominės Rytų priklausomybės) įkarštyje jis gavo apdovanojimą, kurį skyrė kažkokia Skandinavijos organizacija. Gamtosaugininkų sluoksniuose buvo kalbama, kad šie pinigai atėjo iš Rusijos, tik buvo įvardinti skandinaviniu vardu. Po to jau nuoli, kuris iki šiol jau gerokai nupliko, teko stebėti LDDP laikų valdomame Seime, kur buvęs tautinės bažnyčios agitatorius nuolat savo veiksmus derino su paskutiniu Klaipeidos komunistų partijos vadu. O ir šiandien dažna buvusio pagonio vadovaujama žaliųjų akcija labiau panaši nei į lietuviškos gamtos saugojimą, bet gynybą Rusijos interesus. (Viena iš garsesnių žaliųjų akcijų buvo kova prieš Lietuvos kariuomenės poligonų plėtimą. Kadangi žaliųjų argumentai buvo pagrįsti aki vaizdžia netiesa, greitai ši akcija nuslopo). Todėl ir latvių žaliųjų, nuolat būdinių prie Būtingės terminalo, negaliu laikyti savo šalies patriotais: ar tik jie nėra stumiami bloginti kaimyniškų santykių su Lietuva?

Audronė V. Škiudaitė

budusių. Skaitytojai gales susidaryti geresnį vaizdą iš čia spausdinamų kelių ištraukėlių. Visgi ir jos neperteikia tikrovės taip, kad ji išpaustų neišdildomą žymę kiekvieno masinio žmogaus širdyje. Tam reikia perskaityti visus laiškus Iridei (knygoje jų — daugiau kaip 40).

DB

Norėčiau klysti

Žinau, kad nerimauju, nes taip retai gauni žinią iš manęs. Ir tu teisi — Šveicarijje nėra karo. Bet turbūt pagalvoji ir apie tai, kad vykstant karui kitur — Afganistane, Kuveite arba štai dabar Kroatijoje — taikos besilgi žmonės galiausiai eina ginti savo šalis, nesvarbu, kur gyventų — Kanadoje ar Pietų Amerikos užkampyje.

Nėra tokios šalies, kur aš keliaudamas nebūčiau sutikęs žmogaus iš Kroatijos. Argi galim pamiršti savuosius Sionus, Betliejus ir Golgotas? Štai kad ir mudu: kiek daug plačiam pasauly turim draugų ir mylimų žmonių, kurių širdys plaka visai panašiai. Kaip kad aš turiu tave, taip toli gyvenančią...

Pabandyčiau rašyti tau dažniau. Jeigu mano laiškas taps liūdnu (taip klostantis įvykiams, bijau, jie rėsykiais gali pasirodyti siaubingai liūdnu), tu bent pajusi, ką išgyvena žmonės, apie kuriuos rašau. Negaliu lengva ranka rašyti apie dabarties laikus. Negaliu ramiai širdimi aprašinėti nei malonių tykių vakarų, nei pavasario, nei švelniai mylinčių širdžių...

Džiaugčiaus, jei žinočiau, kad rašydamas apie šį karą, aš viener ar kitur persūdžiau, kad buvo visai kitaip. Tai reikštų, kad buvo šiek tiek mažiau kančios ir pralieto kraujo šalį, kuri tai išgyveno dieną iš dienos.

Kodėl Jėzus neatsuko kito skruosto

Po kelių dienų jis buvo išgabentas džipu iš Glinos areštines į Petrinjos karinius barakus. Spaudžiant šaltai keliavo jisai tik su kelnėmis ir apatiniais marškiniais, rankos ir kojos buvo sukaustytos grandinėmis. Įstumtas į kambarį, be jokių apklausinėjimų, jis buvo mušamas ilga medine lazda, kumščiuojamas, paskui spardomas sunkiais batais. Nu-

kritus nuo akių raiščiai, jis atpažino Dragana, Jugoslavijos armijos seržantą. Jam liks „dėkingas“ už tris sulaužytus šonkaulius ir žiaurų kankinimą.

Staiga į kambarį įvirsto karininkas ir pradėjo apklausą. Krauju pasruvęs belaisvis neatsakinėjo į klausimus. Vienas sargybinis jam taip smogė kumščiu, kad jis nukrito nuo kėdės ir iš skausmo ėmė raitytis ant grindų.

Patenkintas savim, sargybinis šaipėsi: „Nagi pažitūresim, ar atsuksi kitą skruostą, pamokslinink!“

„Jei padariau ką blogo, tai sakyk, ką? Jei nepadariau, — kodėl kankini? Tiesą sakai, turėčiau atsukti ir kitą skruostą... kad pasimokė ateityje sugebėtume apsiginti.“

Jie sprogdino namus ir degino gyvenvietę. Nieko neaplenkė jų neapykanta — nė šuns, nė kiaulės, nė avies, nė viščiuko; akmenų krūva liko iš bažnyčios, į kurią šimtmetus traukdavo piligrimai.

Tik serbų šeimų namai ir jų mažytė cerkvė liko stypeoti tarp su žeme suligintų Vocino ir Humo miestų griuvėsių. Kaip užkeiktam slėny, nesugriauti jie lieka net po kroatų kareivių pasirodymo.

Senutė, kitados kaštonų pardavėja, o dabar pabėgėlė, beria man mirtimi alsuojančiu balsu: „Jie žinojo, ką daro! Vienas iš jų tiesą pasakė: sunaikink bažnyčią, ir sykiu sunaikinsi žmones“.

KOMPIUTERIO TALKA FOTOMENININKUI

Algimantas Kezys. *Cityscapes III*. Galerija, 4317 S. Wisconsin Ave, Stickney, IL 60402-4261, USA. 2001 m.

Nesibaigiantis ieškojimas, troškimas kažką atrasti, sukurti, pažvelgti į pažįstamus daiktus, asmenis, įvykius kitu žvilgsniu, net jeigu tam reiktų į talką pasikviesti naujausias elektroninės technologijos priemones — tai fotomenininko Algimanto Kezys pagrindinis „variklis“, suteikiantis jam galimybių tais atradimais bei išradimais nuolat dalintis su fotomeno mėgėjais.

A. Kezys pastaraisiais metais yra išleisęs keletą savo darbų knygų, kuriose jam ir nuolatiniam palydovui — fotoaparatai — į talką ateina kompiuteris. *Cityscapes III* — tai menininko ir kompiuterio talka sumaniam praeitai. A. Kezys žvelgia ne vien į Čikagos miesto vaizdus, bet nuklęsta į pačius tolimiausius mūsų planetos didmiesčius: New York, Washington, DC, Westminster (Anglija), Pisa (Italija), Montreal, Toronto (Kanada), Teukuba (Japonija), Kaunas, Vilnius (Lietuva), Stuttgart (Vokietija) ir daug, daug daugiau.

Vis tik net labai prityręs turistai turėtų sunkumų atpažinti vaizdus, pastatus ir miestus, kuriuos savo knygoje vaizduoja A. Kezys, nes fotomenininko ir kompiuterio bendradarbiavimas tiems suteikia „kitonišką“ išvaizdą, prasmę.

BIBLIOTEKŲ SAVAITĖ

Nuo balandžio 21 d. visose Vilniaus miesto bibliotekose prasidėjo valstybinei bibliotekų savaitei skirta akcija: „Padovanokite bibliotekai po naują knygą“.

Šią akciją suorganizavo Vilniaus miesto centrinė biblioteka, kurios misija yra tenkinti Vilniaus bendruomenės narių informacijos, kultūros ir laisvalaikio poreikius, propaguoti skaitymą, ugdyti naujus visuomenės informacijos poreikius. Bibliotekos šioje yra 26 viešosios bibliotekos, kuriose per 2000 m. apsilankė per 500,000 skaitytojų. BNS

ŠIMUN ŠITO CORIC
Klausyk, Iride!
Laiškai iš Kroatijos 1999*

Bombos vietoj saldinių

Mūsų vaikai pamiršo pasakas „Princesė“, „Vilkas ir septyni ožiukai“, — lygiai taip pat jie nebeprisimena nei voverių, nei drugelių! Šie nekalti vaikai dabar gyvena tikrovėje, kurią straipsnių antraštės apibūdina:

*Bombos žaidimų aikštelėse
Užmušta motina su vaiku
ant rankų*

*Nuniokoto krašto vaikai
Motinos su vaikais po
bombardavimo*

Sužeisti septyni vaikai

Skaiciau vaikų rašinėlius, kurių vien pavadinimai byloja, ką kasdien jie galvoja:

*Ką tėtis darys po karo?
Vaikai bombų sleptuvė
Mūsų mokykla*

*subombarduota
Bombos vietoj saldinių
Nežinau, kur grįžti
Jie sugriovė mano namą*

*Siunčiu tau linkėjimų, sykiu
pridedu eilėraštį, parašytą
mažosios Zdenkos:*

*Paskutinė žinia
Tėtis sugrižo
Vakar iš karo
Pataisyti moliūtes lygintuvo.*

*Paskui jis grįžo
Pas kareivius ir iškjo
Su jais vaduoti Baranjos.*

Kaštonų pardavėja

Prieš dvi savaites Berne sutikau pabėgėlių iš Vocino šeimą. Toji šeima buvo iki šiolio aplėsta. Vocinas — tai miestelis Slavonijoje. Gruodžio tryliką serbų daliniai prieš pasitraukdami iš ten barbariškai sunaikino visą, kas kroatiska ir katalikiška. Jie nužudė trisdešimt devynių nekaltus civilinius gyventojus, tarp jų dvylikos vaikų tėvą, plikomis rankomis pasitikuojant kareivius tardydami. Jis maldavo paleisti bent pačius mažiausius. Jie nustumė jį ir, metę bombą, sudraskė į gabalus, lygiai kaip tą senąją varpinę.

Ilustracija iš knygos *Klausyk, Iride!*